

O činnosti Problémové komise mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí „Ideologický boj v současném světě“

V roce 1987 vzpomněla Problémová komise mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí *Ideologický boj v současném světě* dvacetiletí své činnosti. Počátek této činnosti je spojen s přelomem šedesátých a sedmdesátých let, kdy byl hlavní nápor buržoazní ideologie zaměřen na rozložení socialismu zevnitř, jmenovitě na zneužití krizových situací a v některých socialistických zemích.

Nezbytnost koordinovat úsilí vědců společenskovědních oborů v ideologickém zápasu s buržoazními teoretiky našla svůj výraz v utvoření Problémové komise, jejímiž členy se stali představitelé Bulharska, Maďarska, NDR, Polska, SSSR a Československa. V současné době se na práci komise dále podílejí ještě vědci Mongolska, Vietnamu, Kuby, což značně rozšířilo možnosti teoretického boje s deformacemi obsahu současného národně osvobozenického hnutí. Koordinátorem činnosti Problémové komise *Ideologický boj v současném světě*, která se dříve nazývala *Otázky ideologického boje ve spojitosti s koexistencí dvou světových soustav*, je Československá akademie věd. V Československu postupně zajišťovali řízení této komise prof. J. Filipec, DrSc., člen korespondent V. Ruml a člen korespondent L. Hrzal. Ve všech etapách se na její práci podíleli člen korespondent V. Mšvenieradze (AV SSSR), prof. J. Schulze (AV NDR) a prof. J. Filipec (ČSAV).

Problémová komise vychází ve své činnosti ze základních úkolů spolupráce, které byly zformulovány na zakládajícím zasedání, jež se uskutečnilo v březnu roku 1967: organizovat vzájemnou výměnu informací o stavu a perspektivách výzkumů v oblasti kritiky soudobých antimarxistických koncepcí, o rozpracování způsobu koordinace těchto výzkumů. V průběhu celého období činnosti Komise bylo základním cílem spojit aktuální kritiku nejružnějších buržoazních a revizionistických koncepcí s pozitivním řešením problémů marxisticko-leninské teorie. O tom svědčí početné teoretické konference, na jejichž přípravě a organizaci se Komise aktivně podílela, například teoretická konference věnovaná stému výročí narození V. I. Lenina: *Zvyšování úlohy leninismu v soudobé epoše a kritika antikomunismu*, kritika ideologie neokonzervatismu v NSR (Jena 1981), konference ve Varně v roce 1983 *Dialektické rozpory reálného socialismu. Kritika antileninských spekulací*, mezinárodní vědecká konference *Filozofie, politika, kultura* (Moskva 1982), konference *Mládež, společnost, ideologie* (Budapešť 1984), konference *Úloha propagandy v ideologickém boji* (Varšava 1986).

V souvislosti se stým výročím narození V. I. Lenina zorganizovala sovětská část letní školu v Suchumi, jejímž výsledkem byla monografie na téma *Aktuální problémy boje s antikomunismem* (Moskva 1973).

Od sedmdesátých let se v práci Problémové komise prosadil princip, podle něhož každá národní část, která se podílí na spolupráci, koordinuje jeden ze směrů společných výzkumů. Jejich plán se schvaluje na společném zasedání všech národních částí. Takováto specializace napomáhá k hlubšímu studiu odpovídajících součástí marxisticko-leninské teorie a posílení účinnosti kritiky jejich kritiků, což však současně předpokládá koordinaci spolupráce Komise s kolektivy vědců, kteří se podílejí na jiných výzkumech akademií věd socialistických zemí a také i dalších vědeckých a stranických orgánů.

Pozitivním krokem ve směru interdisciplinární spolupráce bylo vydání kolektivní monografie *Krise buržoazního vědomí* (Praha 1982), na němž se podíleli významní filozofové, ekonomové, právníci a sociologové všech národních částí Problémové komise.

Utváření problémově-tematického výzkumného plánu Komise probíhá na základě usnesení sjezdů bratrských stran se zřetelem k výsledkům porad ideologických tajemníků ÚV a doporučení z porad viceprezidentů akademií věd socialistických zemí. Národní části Problémové komise organizují práci autorských kolektivů vědců v oblasti příslušné problematiky a také napomáhají k vzájemné součinnosti mezi z vědeckého hlediska obdobnými komisemi, což se projevuje v rozesílání materiálů vydávaných Problémovou komisí, v organizování vědeckých seminářů, konferencí, kulatých stolů atd.

V průběhu dvacetileté činnosti Problémové komise bylo přijato několik tematických plánů, které byly splněny. Na 13. zasedání v Moskvě v roce 1975 byl přijat plán spolupráce na léta 1976–1980. Byly zde

nastíněny základní směry specializace národních částí komise, které neohledně na některé změny zůstávají základními směry jejich vědecké činnosti. Výsledkem činnosti Komise v těchto letech bylo vydání několika kolektivních monografií, jako: *Současný ideologický zápas k problematice marxisticko-leninského filozofického odkazu*, *Problematika mechanismu ideologického boje v současných podmínkách* atd.

Do tematického plánu činnosti Problémové komise na léta 1980–1985 bylo začleněno několik nových témat odrážejících zesílení ideologické konfrontace v soudobém světě, například spojená témata koordinovaná mongolskou a vietnamskou částí Komise *Ideologický boj v podmínkách nekapitalistické cesty vývoje* a *Kritika antikomunismu* a také témata koordinovaná sovětskou částí *Marxistická filozofie v mezinárodním dělnickém hnutí na konci 19. a začátku 20. století* a *současný ideologický boj*.

Je třeba poznamenat, že z činnosti Problémové komise je průběžně eliminovaná zastaralá problematika: například v roce 1982 byla s ohledem na doporučení 6. porady viceprezidentů akademií věd pro společenskou vědu na 17. zasedání upřesněna tematika výzkumů mezinárodních skupin Komise. Na 18. zasedání v Budapešti v roce 1984 byl tematický plán výzkumů podroben důkladné analýze ve světle požadavků současné etapy ideologického boje.

V průběhu své dvacetileté činnosti Problémová komise aktivně napomáhala rozšíření spolupráce akademií věd socialistických zemí v otázkách ideologického boje, zapojení vědců i z dalších socialistických zemí do této spolupráce. Zvláště aktivní opatření k zapojení do spolupráce vědců VSR, AV KLR byla přijata na konci sedmdesátých a na začátku osmdesátých let. Od roku 1978 existuje vietnamská a mongolská část Problémové komise a obě se aktivně podílejí na rozpracování problematiky ideologického boje v otázkách národně osvobozeneckého hnutí. V roce 1983 se uskutečnila pracovní porada představitelů sovětské části Komise za účasti kubánských vědců k tématu *Filozofie a politika v současném světě*. Představitel kubánských vědců se zúčastnil práce 18. zasedání Komise, které přivítalo aktivní podíl představitelů AV Kuby a vyjádřilo naději na vytvoření kubánské části Problémové komise *Ideologický boj v současném světě*. Aktuální je také otázka zapojení vědců z oblasti společenských věd z AV KLR.

V druhé polovině osmdesátých let rozvinuly národní části Problémové komise aktivní činnost ke splnění úkolů tematického plánu výzkumů na léta 1986–1990, který byl přijat na zasedání viceprezidentů AV socialistických zemí na Kubě v roce 1985, a v němž našla svůj odraz jak tradiční témata výzkumů, tak i vznikla nová aktuální témata spojená s některými změnami probíhajícími v proudy buržoazní ideologie. Velký význam se v této souvislosti přisuzuje zvláště ideologii neokonzervatismu, která je vyjádřením pozic nejreakčnějších kruhů monopolistické buržoazie. Koordinaci tohoto směru výzkumu na sebe vzala sovětská část Problémové komise a národní část NDR. Zde, podobně jako v jiných výzkumech, vznikla nezbytnost úzké spolupráce s dalšími problémovými komisemi v rámci akademií věd – s historií, ekonomikou, politikou atd. V tomto období také připravila sovětská část Komise k vydání monografií na téma *Filozofie a politika*.

Problematice neokonzervativní ideologie a zvláštnostem jejího projevu v různých kapitalistických zemích byla věnována mezinárodní vědecká konference v Jeně v roce 1987, jejíž materiály byly publikovány ve dvou číslech Informačního bulletinu 1987.

Polská část Problémové komise koordinuje výzkumy k tématu *Úloha propagandy v současném ideologickém boji*. Díky její iniciativě a aktivní organizační činnosti se v roce 1986 uskutečnila ve Varšavě vědecká konference, která napomohla oživení vědecké činnosti v této oblasti a také prozkoumala možnost a nezbytnost ofenzivního přístupu v boji s buržoazní ideologií, předpokládajícího překonání pasivního obranářství. Na zasedání Problémové komise, jež probíhalo ve Varšavě, byla ještě jednou zdůrazněna nezbytnost spojit kritiku buržoazní ideologie s pozitivním řešením aktuálních teoretických a praktických problémů, které v současné době stojí před světem socialismu a před lidstvem vůbec.

Národní část MLR věnuje v této pětiletce pozornost problémům kritiky současné buržoazní filozofie, byly publikovány materiály, které shrnují výsledky výzkumné činnosti maďarských vědců k problematice *Mládež a ideologický boj*. V Budapešti se nedávno uskutečnil seminář vědců podílejících se na výzkumech této problematiky, na němž byl posouzen projekt připravované mezinárodní publikace o problematice současné buržoazní filozofie.

Československá část – kromě toho, že je koordinátorem činnosti celé komise – se dlouhou dobu zabývá výzkumem ideologického boje s buržoazními a revizionistickými interpretacemi současného vědeckotechnického pokroku. Tyto problémy se zkoumají v širším kontextu kritiky současných buržoazních

konceptu sociálně ekonomického a politického rozvoje. Velká pozornost se věnuje jak rozboru nových jevů v soudobých teoriích techniky (technologie), vzdělání, tak i v rozpracování problematiky vědeckotechnického pokroku v současné době v podmínkách přestavby hospodářského mechanismu probíhající v socialistických zemích.

Mongolská a vietnamská část Komise pokračuje v práci na výzkumech ideologického zápasu v podmínkách nekapitalistické cesty vývoje. Do určité doby se na práci Problémové komise podíleli také rumunští soudruzi. Bylo by žádoucí, aby se tato spolupráce opět obnovila.

V činnosti Problémové komise *Ideologický boj v současném světě* má své významné místo *Informační bulletin*, vydávaný od roku 1970 v ruském jazyce a ročenka *Social Theories in Confrontation*, vydávaná anglicky. Bulletin vychází v průměru čtyřikrát za rok. Na jeho stránkách našly svůj odraz výsledky výzkumů aktuálních otázek ideologického boje, které prováděly národní části Problémové komise. Praktikuje se jak vydávání mezinárodních tematických čísel, tak i čísel národních připravovaných jednotlivými národními částmi komise. V roce 1987 připravila například maďarská část číslo *Mládež, společnost, ideologie*, mongolská část *Ideologický boj v podmínkách nekapitalistického rozvoje* (1984), bulharská část *Filozoficko-teoretické problémy zdokonalování rozvinutého socialismu, Dialektika socialismu a kritika základních koncepcí jeho nejnovějších kritiků* (1984), polská část *Místo propagandy v ideologickém boji atd.*

Dvacetiletá činnost Problémové komise a jejich národních částí napomohla jak aktivizaci výzkumů v otázkách ideologického boje, rozšíření počtu účastníků tohoto boje, tak i ke zvýšení jeho bezprostřední efektivnosti. Společné výzkumy vědců z oblasti společenských věd akademií věd socialistických zemí umožňují na interdisciplinární základně argumentovaně odpovídat na deformace marxisticko-leninské teorie a řešit naléhavé problémy lidstva.

Aktivizace ideologického boje dostává zvláště velký význam v současné době, kdy v řadě zemí socialistického společenství probíhá proces přestavby. Prosazování nového politického myšlení ve vztazích mezi národy, boj proti jadernému nebezpečí neznámá zároveň zeslabování ideologického boje, ústup od socialistických principů a ideálů. Ideologický zápas se však musí vést v nových podmínkách, je třeba odmítnout navyklé stereotypy, najít přesvědčivé argumenty ve vědeckých sporech, vzdát se kritiky z černo-bílých pozic. To dále znamená odpoutat se od zastaralého přístupu k tematice ideologického boje, soustředit vědeckou pozornost na nejaktuálnější problémy současnosti a také na řešení problému urychlení vydávání informačních, bibliografických a dalších materiálů, v nichž se odráží činnost Problémové komise. Zde je ještě třeba vynaložit mnoho úsilí. Základním stimulem aktivizace činnosti Problémové komise a základem, z něhož by měly vycházet hlavní směry výzkumů, jsou usnesení XXVII. sjezdu KSSS, XVII. sjezdu KSČ a sjezdů dalších komunistických stran. Československá část Problémové komise posoudila tyto otázky na Radě Prezidia ČSAV pro ideologický boj a přijala některá konkrétní rozhodnutí. Základním momentem je přitom důsledné spojení ideologického boje s řešením globálních problémů lidstva.

- b) Masová společenská hnutí ve vyspělých kapitalistických státech, jejich rozbor, ideologické aspekty nových společenských jevů.
- c) Kritický rozbor současného konzervatismu.
- d) Ideologické aspekty spojení vědeckotechnického pokroku a mravním a kulturním rozvojem lidstva v současnosti.
- e) Ideologický boj v otázkách demokracie, jejich pojetí a interpretace.
- f) Zvýšení účinnosti forem a metod marxisticko-leninské kritiky současné buržoazní ideologie.

Účastníci zasedání vyjádřili jednomyslně názor, že je nutné připravit analytickou zprávu o současné ideologické situaci ve světě. Bylo rozhodnuto požádat československou část Komise, aby do konce roku 1988 rozpracovala koncepci této vědecké informace.

Pro další práci Problémové komise zasedání doporučilo :

- 1) V budoucnu realističtěji a pružněji plánovat úkoly Komise.
- 2) Vietnamská, mongolská a sovětská část byly požádány, aby ještě jednou zvážily, zda je účelné ponechat téma *Současný ideologický boj a šíření idejí marxismu-leninismu v rozvojových zemích*

socialistické orientace, nebo je zahrnout do širšího tématu Východ – Západ. Vzájemný vztah kultur.

- 3) V souladu s přáním Porady viceprezidentů AV socialistických zemí vycházet při další práci z toho, že je třeba zkrátit na rozumné minimum počet plánovaných prací, odstranit duplicitu, neredukovat plnění jednotlivých bodů plánovaných úkolů nutně na přípravu a vydání monografií.
- 4) Informovat o výsledcích XX. jubilejního zasedání Komise, o vykonané práci a příštích úkolech Komise ve filozofických a společensko-politických časopisech zúčastněných zemí.

XX. zasedání Problémové komise mnohostranné vědecké spolupráce akademií věd socialistických zemí *Ideologický boj v současném světě* probíhalo v podmínkách nové mírové iniciativy socialistických zemí na mezinárodní aréně. Pod vlivem mírových iniciativ se do značné míry změnila ideologická situace v současném světě. Vyznačuje se různorodostí směrů a přístupů, vznikají masově demokratická, antimilitaristická a další hnutí. Aktivizují se síly za obnovení uvolnění. V podmínkách atomového kosmického věku, kdy závody ve zbrojení ohrožují samu existenci lidstva, jsou nutné nové přístupy k politice a nové politické myšlení. Ty jsou dány především tím, že lidstvo si stále jasněji uvědomuje bezperspektivnost závodů ve zbrojení a realnost atomové katastrofy. Odtud plyne nutnost hlubokého teoretického zkoumání dialektiky třídního a všelidského.

Proces přestavby a demokratizace, který probíhá v socialistických zemích, si vyžaduje objektivní zhodnocení současné buržoazní ideologie. Na základě změn, k nimž dochází, je třeba s větší sebekritičností přistoupit k výsledkům ideologické práce, změnit styl a metody práce Komise, zaměřit se na rozšíření dialogu s vědci z kapitalistických zemí, přihlížet ke specifickým aspektům ideologického boje v jednotlivých zemích a zkvalitnit úroveň zkoumání aktuálních ideologických otázek.

Práci Problémové komise je třeba více než dosud rozvíjet jako součást přísunu k budování solidního základu pro ideologickou práci našich bratrských komunistických stran. Větší a některé nové požadavky před nás staví potřeba vést dialog s nejrůznějšími představiteli buržoazních ideologických kruhů. To vyžaduje vysokou profesionalitu, znalost nových jevů soudobé společnosti a schopnost jejich tvořivé marxisticko-leninské interpretace. Nestáčí opakovat požadavek, že principiální kritiku buržoazních ideologií je třeba s pozitivním řešením reálných problémů člověka, toto spojení je třeba systematicky realizovat.

V celku je možno říci, že smysl zvyšování efektivnosti práce Problémové komise spočívá v její kvalitě a ne v kvalitě stanovených úkolů.

Ladislav Hrzal

Konference o stavu současné nemarxistické sociologie

Ve dnech 15.–17. listopadu 1988 se v Praze uskutečnilo zasedání problémové komise pracovní skupiny mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí *Dějiny a metodologické problémy marxisticko-leninské sociologie*, která se zabývá koncepcí a realizací projektu *Metodologické problémy výzkumu současného stavu základní nemarxistické sociologie*. V komisi jsou zastoupeni sociologové z většiny evropských socialistických zemí. Na setkání v Praze vystoupil koordinátor celé akce A. F. Filippov ze Sovětského svazu (AN SSSR, Moskva), K. Kojev z Bulharska (BAN, Sofia), M. Thomas z Německé demokratické republiky (Akademie für Gesellschaftswissenschaften beim Zk der SED, Berlin), S. Costea a I. Ungurjanu z Rumunska (Bukurešť). Za československou stranu vystoupili D. Alijevová (Filozofická fakulta UK Bratislava), M. Petrusek, V. Müller (oba Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha), I. Mucha (Právnická fakulta UK, Praha) a J. Musil (ČVUT, Praha). Řízením konference byl pověřen vedoucí oddělení pro výzkum sociální struktury a dělnické třídy Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV M. Tuček.

Konferenci zahájil zastupující ředitel UFS ČSAV K. Müller, který zejména zdůraznil význam mezinárodní spolupráce v oblasti společenských věd a informoval účastníky o některých aktuálních otázkách společenskovědního výzkumu u nás. Prvního dne jednání se účastnili také vedoucí odboru sociologie A. Matějovský a vědecký tajemník V. Dubský (oba Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha).

Účastníci zasedání posoudili první variantu společné monografie, v níž by měla spolupráce při analýze